

# SADRŽAJ

|                 |     |
|-----------------|-----|
| Predgovor ..... | III |
|-----------------|-----|

|                                                                       |    |
|-----------------------------------------------------------------------|----|
| UVOD .....                                                            | 1  |
| 1. EKONOMSKA STRUKTURA PREDUZEĆA .....                                | 3  |
| 1.1. Radni kolektiv kao izvor radne snage .....                       | 3  |
| 1.2. Uloga sredstava u poslovanju preduzeća .....                     | 5  |
| 1.2.1. <i>Naturalni oblici sredstava</i> .....                        | 7  |
| 1.2.2. <i>Ekonomske oblike sredstava</i> .....                        | 7  |
| 2. ELEMENTI EKONOMIJE PREDUZEĆA .....                                 | 9  |
| 2.1. Ulaganje kapitala u reprodukciju .....                           | 9  |
| 2.1.1. <i>Angažovanje kapitala kao oblik ulaganja</i> .....           | 9  |
| 2.1.2. <i>Trošenje elemenata proizvodnje kao oblik ulaganja</i> ..... | 11 |
| 2.2. Rezultati reprodukcije .....                                     | 11 |
| 2.3. Kvalitet ekonomije .....                                         | 13 |
| 2.3.1. <i>Osnovni ekonomski princip reprodukcije</i> .....            | 13 |
| 2.3.2. <i>Parcijalni ekonomski principi reprodukcije</i> .....        | 14 |
| 2.3.3. <i>Izražavanje kvaliteta ekonomije</i> .....                   | 15 |
| 2.4. Faktori kvaliteta ekonomije .....                                | 16 |

## *Prvi deo*

### ULAGANJE KAPITALA U PROCES REPRODUKCIJE

#### *Glava I*

|                                                       |    |
|-------------------------------------------------------|----|
| ULAGANJE KAPITALA U PROCES REPRODUKCIJE .....         | 19 |
| I. DEFINISANJE TROŠENJA .....                         | 19 |
| II. NATURALNO IZRAŽAVANJE TROŠENJA .....              | 21 |
| 1. UTROŠCI MATERIJALA .....                           | 22 |
| 1.1. Utrošci osnovnog materijala .....                | 22 |
| 1.2. Utrošci pomoćnog materijala .....                | 25 |
| 1.3. Utrošci režijskog materijala .....               | 26 |
| 2. UTROŠCI SREDSTAVA ZA RAD .....                     | 27 |
| 3. UTROŠCI RADNE SNAGE .....                          | 29 |
| 4. USLOVLJENOST UTROŠAKA ELEMENATA PROIZVODNJE .....  | 33 |
| III. FINANSIJSKO IZRAŽAVANJE TROŠENJA .....           | 35 |
| 1. NOVČANI MULTIPLIKATORI UTROŠAKA .....              | 35 |
| 2. CENE SREDSTAVA ZA PROIZVODNJU .....                | 35 |
| 3. ZARADE ZA IZVRŠENI RAD .....                       | 37 |
| IV. KRITERIJUMI KLASIFIKOVANJA TROŠKOVA .....         | 39 |
| 1. PODELA TROŠKOVA PREMA ELEMENTIMA PROIZVODNJE ..... | 39 |

|                                                                                |    |
|--------------------------------------------------------------------------------|----|
| 1.1. Specifičnosti troškova materijala .....                                   | 40 |
| 1.2. Specifičnosti troškova sredstava za rad .....                             | 42 |
| 1.3. Specifičnosti troškova radne snage .....                                  | 44 |
| 2. PODELA TROŠKOVA PO MESTIMA NABAVKE .....                                    | 45 |
| 3. PODELA TROŠKOVA PREMA VEZANOSTI<br>ZA NOSIOCE .....                         | 47 |
| 4. PODELA TROŠKOVA PREMA NAČINU OBRAČUNA<br>PO NOSIOCIMA .....                 | 49 |
| 5. PODELA TROŠKOVA PREMA USLOVLJENOSTI<br>PROIZVODNJE I NJENOM PRIPREMOM ..... | 51 |

## **Glava II**

### **TROŠKOVI U FUNKCIJI UPRAVLJANJA**

#### **I KORIŠĆENJA KAPACITETA .....**

|                                                                                  |    |
|----------------------------------------------------------------------------------|----|
| I. TROŠKOVI USLOVLJENI USPOSTAVLJANJEM<br>PROIZVODNOG KAPACITETA .....           | 55 |
| 1. DEFINISANJE I KLASIFIKOVANJE<br>PROIZVODNIH KAPACITETA .....                  | 56 |
| 2. IZBOR VELIČINE KAPACITETA .....                                               | 62 |
| 3. ORGANIZACIONA STRUKTURA KORIŠĆENJA<br>KAPACITETA .....                        | 64 |
| 4. FIKSNI TROŠKOVI .....                                                         | 66 |
| 4.1. Pojam fiksnih troškova .....                                                | 66 |
| 4.2. Ponašanje fiksnih troškova .....                                            | 67 |
| 4.3. Razlaganje fiksnih troškova na objektivnu<br>i subjektivnu komponentu ..... | 69 |
| II. TROŠKOVI USLOVLJENI KORIŠĆENJEM KAPACITETA .....                             | 71 |
| 1. PROPORCIONALNI TROŠKOVI .....                                                 | 72 |
| 1.1. Ponašanje proporcionalnih troškova .....                                    | 72 |
| 1.2. Uslovljenost dinamike proporcionalnih troškova .....                        | 76 |
| 2. RELATIVNI FIKSNI TROŠKOVI .....                                               | 35 |
| 2.1. Zakonitosti u ponašanju relativno fiksnih troškova .....                    | 76 |
| 2.2. Objektivna i subjektivna komponenta<br>relativno fiksnih troškova .....     | 81 |

## **Glava III**

### **SPECIFIČNE POJAVE U PONAŠANJU TROŠKOVA .....**

|                                                                                        |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------|----|
| I. SPECIFIČNOST PONAŠANJA TROŠKOVA U FUNKCIJI<br>NJIHOVE KVANTITATIVNE STRUKTURE ..... | 85 |
| II. SPECIFIČNOST PONAŠANJA TROŠKOVA U DINAMICI<br>OBIMA PROIZVODNJE .....              | 89 |
| 1. DEGRESIJA TROŠKOVA .....                                                            | 90 |
| 2. PROGRESIJA TROŠKOVA .....                                                           | 93 |
| 3. REMANENTNOST TROŠKOVA .....                                                         | 95 |
| III. RAZVOJNI TOK TROŠKOVA I ZONE<br>KORIŠĆENJA KAPACITETA .....                       | 97 |
| 1. ZONA DEGRESIJE .....                                                                | 98 |

|                            |     |
|----------------------------|-----|
| 2. ZONA PROGRESIJE .....   | 100 |
| 3. ZONA OPTIMALNOSTI.....  | 101 |
| IV. GRANIČNI TROŠKOVI..... | 102 |

## **Glava IV**

|                                                                              |            |
|------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>METODOLOGIJ A OBRAČUNA TROŠKOVA .....</b>                                 | <b>105</b> |
| I. IZRAČUNAVANJE PRAGA EKONOMIČNOSTI .....                                   | 105        |
| 1. POJAM I ZNAČAJ PRAGA EKONOMIČNOSTI .....                                  | 105        |
| 2. UTVRĐIVANJE PRAGA EKONOMIČNOSTI .....                                     | 108        |
| II. METODE IZRAČUNAVANJA CENE KOŠTANJA.....                                  | 111        |
| 1. METODOLOŠKI PROBLEM IZRAČUNAVANJA<br>TROŠKOVA PO JEDINICI PROIZVODA ..... | 112        |
| 2. OSNOVNE KALKULATIVNE METODE .....                                         | 113        |
| 2.1. Diviizona kalkulacija cene koštanja.....                                | 114        |
| 2.2. Kalkulacije cene koštanja pomoću<br>ekvivalentnih brojeva.....          | 115        |
| 2.3. Kalkulacije cene koštanja pomoću<br>kulpovanih proizvoda.....           | 118        |
| 2.4. Dodatna kalkulacija cene koštanja .....                                 | 119        |
| 2.5. Metoda direct costing.....                                              | 121        |
| 2.6. Kombinovanje kalkulativnih metoda .....                                 | 123        |
| III. METODE UTVRĐIVANJA FIKSNE<br>KOMPONENTE TROŠKOVA.....                   | 124        |
| 1. METODE RAŠČLANJAVANJA UKUPNIH TROŠKOVA .....                              | 125        |
| 2. METODE UTVRĐIVANJA FIKSNE KOMPONENTE<br>U UKUPNIM TROŠKOVIMA .....        | 128        |

## **Glava V**

|                                                                                        |            |
|----------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>UPRAVLJANJE KRUŽENJEM KAPITALA U REPRODUKCIJI.....</b>                              | <b>133</b> |
| I. POJAVNI OBLICI I PREOBRAŽAJI KAPITALA<br>U PROCESU REPRODUKCIJE.....                | 134        |
| 1. NATURALNI OBLICI KAPITALA PREDUZEĆA .....                                           | 134        |
| 2. NOVČANI OBLIK VREDNOSTI.....                                                        | 139        |
| II. FAZE CIKLUSA REPRODUKCIJE .....                                                    | 140        |
| 1. FAZE NATURALNIH OBLIKA VREDNOSTI .....                                              | 140        |
| 1.1. Specifičnosti pojedinih faza.....                                                 | 140        |
| 1.2. Vreme angažovanja sredstava .....                                                 | 141        |
| 2. UKUPNO VREME CIKLUSA REPRODUKCIJE.....                                              | 145        |
| III. REPRODUKTIVNI ASPEKT ANGAŽOVANJA KAPITALA .....                                   | 147        |
| 1. KAPITAL ANGAŽOVAN OBRTNIM SREDSTVIMA .....                                          | 147        |
| 2. KAPITAL ANGAŽOVAN U OSNOVNIM SREDSTVIMA.....                                        | 148        |
| IV. KVANTITATIVAN ODNOS ANGAŽOVANJA KAPITALA I<br>TROŠENJE ELEMENATA PROIZVODNJE ..... | 149        |
| 1. KOEFICIJENT ANGAŽOVANJA KAPITALA .....                                              | 149        |
| 2. KOEFICIJENT REPRODUKOVANJA .....                                                    | 150        |
| V. TROŠENJE I ANGAŽOVANJE KAO OBLICI ULAGANJA .....                                    | 151        |

|                                                        |     |
|--------------------------------------------------------|-----|
| VI. IZVORI KAPITALA U REPRODUKCIJI .....               | 153 |
| 1. IZVORI KAPITALA ZA PROSTU REPRODUKCIJU .....        | 153 |
| 2. IZVORI KAPITALA ZA PROŠIRENU REPRODUKCIJU .....     | 154 |
| VII. KAMATA U FUNKCIJI UPRAVLJANJA                     |     |
| CIRKULISANJEM KAPITALA U REPRODUKCIJI .....            | 155 |
| 1. KAMATA KAO CENA USLUGE KREDITIRANJA .....           | 155 |
| 2. NESKLAD IZMEĐU DRUŠTVENIH POTREBA I                 |     |
| PROIZVODNIH MOGUĆNOSTI .....                           | 156 |
| 3. CIRKULISANJE KAPITALA U OKVIRU PREDUZEĆA .....      | 157 |
| 4. KREDITNI ODNOSI KAO REGULATORI SRAZMERE U RASPODELI |     |
| DRUŠTVENOG FONDA RADA .....                            | 161 |

## *Drugi deo*

### **UPRAVLJANJE EFEKTIMA POSLOVANJA I EKONOMSKI PRINCIPI REPRODUKCIJE**

#### *Glava VI*

|                                                              |            |
|--------------------------------------------------------------|------------|
| <b>EFEKTI POSLOVANJA U VIDU REZULTATA REPRODUKCIJE .....</b> | <b>167</b> |
| I. PROIZVOD KAO OBLIK REZULTATA POSLOVANJA .....             | 167        |
| 1. DEFINICIJA PROIZVODA I NJEGOVE                            |            |
| KARAKTERISTIKE .....                                         | 167        |
| 2. IZRAŽAVANJE PROIZVODA .....                               | 169        |
| 2.1. Fizička jedinica mere kao izraz proizvoda .....         | 169        |
| 2.2. Tržišna cena kao izraz proizvoda .....                  | 170        |
| 2.3. Cena koštanja kao izraz proizvoda .....                 | 171        |
| 2.4. Proizvod izražen objektivno potrebnim radom .....       | 171        |
| II. VELIČINA I STRUKTURA UKUPNOG PRIHODA .....               | 172        |
| 1. DEFINICIJA UKUPNOG PRIHODA .....                          | 172        |
| 2. FAKTORI UKUPNOG PRIHODA .....                             | 174        |
| III. DOHODAK .....                                           | 179        |
| IV. DOBITAK .....                                            | 183        |
| V. GUBITAK .....                                             | 184        |

#### *Glava VII*

|                                                         |            |
|---------------------------------------------------------|------------|
| <b>EKONOMSKI PRINCIPI REPRODUKCIJE I</b>                |            |
| <b>IZRAZI KVALITETA EKONOMIJE .....</b>                 | <b>185</b> |
| I. KONSTITUISANJE EKONOMSKIH PRINCIPA POSLOVANJA .....  | 185        |
| 1. OSNOVNI EKONOMSKI PRINCIP .....                      | 185        |
| II. DEFINISANJE PARCIJALNIH PRINCIPA REPRODUKCIJE ..... | 188        |
| 1. OSNOVNI EKONOMSKI PRINCIPI REPRODUKCIJE .....        | 188        |
| III. KOMPLEKS PRODUKTIVNOSTI .....                      | 190        |
| 1. PRINCIP PRODUKTIVNOSTI .....                         | 190        |
| 2. FAKTORI PRODUKTIVNOSTI .....                         | 191        |
| 2.1. Objektivni faktori produktivnosti .....            | 191        |
| 2.2. Organizacioni faktori produktivnosti .....         | 195        |

|                                                                                      |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 3. IZRAŽAVANJE PRODUKTIVNOSTI .....                                                  | 196 |
| 3.1. Proizvod u izrazu produktivnosti .....                                          | 196 |
| 3.2. Metode merenja ostvarene produktivnosti .....                                   | 198 |
| 4. SPROVOĐENJE PRINCIPA PRODUKTIVNOSTI .....                                         | 201 |
| IV. KOMPLEKS EKONOMIČNOSTI .....                                                     | 205 |
| 1. PRINCIP EKONOMIČNOSTI .....                                                       | 205 |
| 2. ELEMENTI EKONOMIČNOSTI .....                                                      | 206 |
| 2.1. Proizvedena vrednost .....                                                      | 206 |
| 2.2. Vrednosti utrošene u proizvodnji .....                                          | 209 |
| 3. IZRAŽAVANJE I MERENJE EKONOMIČNOSTI .....                                         | 212 |
| 3.1. Naturalno izražavanje trošenja u izrazu ekonomičnosti .....                     | 212 |
| 3.2. Novčano izražavanje trošenja u izrazu ekonomičnosti .....                       | 214 |
| 4. EKONOMIČNOST IZRAŽENA ODNOSOM<br>CENE PROIZVODNJE I CENE KOŠTANJA .....           | 215 |
| 5. SADRŽAJ EKONOMIČNOSTI .....                                                       | 218 |
| 6. SPROVOĐENJE PRINCIPA EKONOMIČNOSTI .....                                          | 219 |
| 6.1. Ekonomisanje trošenja elemenata proizvodnje .....                               | 219 |
| 6.2. Ekonomisanje rezultata proizvodnje .....                                        | 221 |
| V. KOMPLEKS RENTABILNOSTI .....                                                      | 221 |
| 1. PRINCIP RENTABILNOSTI .....                                                       | 221 |
| 2. RENTABILNOST IZRAŽENA ODNOSOM DOHOTKA I ANGAŽOVANOG<br>KAPITALA .....             | 223 |
| 2.1. Vrednost proizvodnje u izrazu rentabilnosti .....                               | 223 |
| 2.2. Troškovi sredstava za proizvodnju u izrazu<br>rentabilnosti .....               | 224 |
| 2.3. Koeficijent angažovanja kapitala u izrazu<br>rentabilnosti .....                | 224 |
| 3. RENTABILNOST IZRAŽENA PROFITNOM STOPOM .....                                      | 227 |
| 4. SPROVOĐENJE PRINCIPA RENTABILNOSTI .....                                          | 228 |
| V. KONTROLA FUNKCIONISANJA POJEDINIH ELEMENATA EKONOMSKOG<br>SISTEMA PREDUZEĆA ..... | 229 |
| 1. PODSISTEM PROIZVODNJE .....                                                       | 229 |
| 2. PODSISTEM RAZMENE .....                                                           | 230 |
| 3. PODSISTEM FINANSIRANJA .....                                                      | 231 |
| <b>PRILOZI</b> .....                                                                 | 233 |
| I. PRINCIPI IZBORA I KORIŠĆENJA SIMBOLA .....                                        | 233 |
| II. OBJAŠNJAVANJE SIMBOLA UPOTREBLJENIH<br>U OBRASCIMA I SLIKAMA .....               | 234 |
| <b>LITERATURA</b> .....                                                              | 237 |